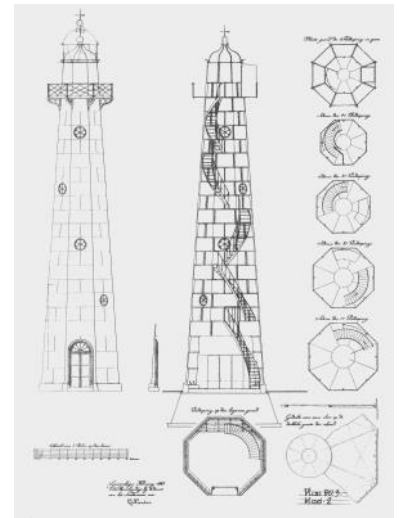


Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

Het hoge licht van Nieuwe Sluis

De vuurtoren van Breskens

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), juni 2024.



Bestektekning van de vuurtoren uit 1867, van Quirinus Harder.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Vuurtoren / facultatief licht, voorheen verkenningsslicht en geleidelicht

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1867.

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

Op 19 april 1839 tekenden Nederland en België het 'Scheidingsverdrag' waarbij België onafhankelijk werd van Nederland. In dat verdrag waren onder meer regels opgenomen over een vrije en onbelemmerde vaart op de Schelde, de wijze waarop de loodsdiensdienst moest worden uitgevoerd en hoe de bebakening op en langs de Schelde moest worden geregeld. Tevens was in het verdrag vastgelegd dat er een Permanente Commissie voor Toezicht op de Scheldevaart zou komen. Onderdeel van de afspraken was dat Nederland alle bebakening en verlichting op Nederlands grondgebied zou installeren en beheren, maar dat België de kosten zou dragen. België had immers een groot belang bij een veilige toegang tot de haven van Antwerpen. De voorlopige afspraken in het Scheidingsverdrag werden nader uitgewerkt en uiteindelijk bekrachtigd in het 'Scheldetractaat' van 20 mei 1843. Op dat moment was de bebakening van de Westerschelde nog marginaal. Naast de vuurtoren van Westkapelle was er alleen een lantaarn op een houten paal ten westen van de haven van Vlissingen.

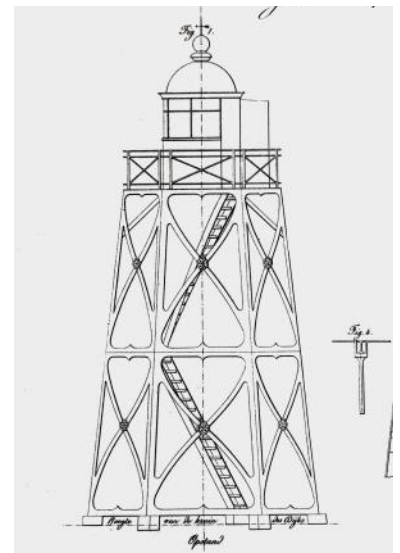
In 1863 sloot België met Nederland een verdrag over het afkopen van de tolrechten die de Nederlanders bij de 'scheiding' in 1839 hadden afgedwongen. Vanaf dat moment was de vaart op de Schelde, en daarmee de toegang tot de haven van Antwerpen, pas echt vrij. Dat had een enorme toename van de scheepvaart op de Schelde ten gevolg. Mede door het in zwang komen van de nachtvaart moest de kustverlichting daarom aanzienlijk worden uitgebreid.

De Permanente Commissie ontwikkelde een plan voor de bebakening van de Westerschelde, met lichtscheperen, vuurtorens, bakens en boeien, dat voortvarend werd uitgevoerd. In de jaren 1866 tot 1878 kwamen er langs de Westerschelde liefst 35 lichten bij. De vuurtoren en de lichtopstand bij Nieuwe Sluis, een buurtschap vlak bij Breskens, behoorden tot de eerste kustlichten die werden opgericht.

Op 28 maart 1867 vond de aanbesteding plaats voor de bouw van een gietijzeren vuurtoren en een gietijzeren lichtopstand op de zeedijk bij Nieuwe Sluis. Het ontwerp voor beide objecten was gemaakt door Quirinus Harder, bouwkundige bij de Dienst van het Loodswezen. De metaalpletterij en ijzergieterij L.I. Enthoven & Co uit Den Haag bood bij inschrijving de laagste prijs en kreeg de opdracht voor de bouw van de vuurtoren en de lichtopstand.

De twee lichten vormden een lichtenlijn voor de vaargeul Wielingen, die de zuidelijke toegang tot de Westerschelde vormt. Op 19 januari 1868 werden de lichten bij Nieuwe Sluis voor het eerst ontstoken.

De achthoekige gietijzeren vuurtoren van Breskens, zoals hij vooral bekend staat, was de derde van dit type die Quirinus Harder ontwierp, na een studiereis in Engeland die de basis vormde voor zijn latere ontwerpwerk. De gietijzeren vuurtoren van Renesse



Deel van de bestektekning van het lage licht uit 1867, van Quirinus Harder.



De vuurtoren eind negentiende eeuw.

(1856) en de IJzeren Baak op het Flauwe Werk bij Ouddorp (1862) gingen de toren van Breskens voor. Deze torens zijn in de jaren tien van de twintigste eeuw afgebroken, zodat Breskens nu de oudste gietijzeren vuurtoren in Nederland heeft.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

Quirinus Harder (1801-1880), geboren in Rotterdam, begon op twaalfjarige leeftijd als sjouwer bij de Rijkswerf in Vlissingen. Tien jaar later klom Harder op tot klerk en in 1836 was hij tekenaar eerste klasse. Bij de Rijkswerf viel Harder op door zijn vaardigheid met ijzer in zijn scheepsontwerpen. Hij had het beroep in de praktijk geleerd. Een opleiding tot bouwkundig ingenieur heeft hij nooit gehad. In 1854 werd Harder benoemd tot bouwkundige bij de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen en verhuisde hij met zijn gezin naar Den Haag. Hij was de opvolger van Leendert Valk, een andere vuurtorenontwerper van naam.

De vuurtoren van Nieuwe Sluis was een van de vele creaties van Harder bij het Loodswezen. In totaal ontwierp hij zesentwintig vuurtorens, waarvan tien voor de Nederlandse kust en zestien voor Nederlands-Indië. Bovendien construeerde hij tientallen kleinere lichtopstanden en een aantal zeekepen. Na een productief werkzaam leven overleed Quirinus Harder in oktober 1880. Zijn naaste medewerker, de bouwkundige A.C. van Loo, had inmiddels zijn werk overgenomen.

Lion Israël Enthoven (1787-1863), telg van een oorspronkelijk uit Duitsland komende Joodse familie, startte in april 1824 tezamen met Eduard Bartolomé Louis Maritz, zoon van de rijksgeschutgieter Louis Ernst Maritz, in Den Haag een fabriek voor het smelten van koper en andere metalen. De fabriek groeide snel. Rond 1830 begon Enthoven met de productie van geplet ijzer en de vervaardiging van spijkers.

In 1848 werd het compagnonschap met Maritz beëindigd en het familiebedrijf L.I. Enthoven & Co opgericht. De fabriek leverde gietwerk in alle soorten en maten, zowel in Den Haag als daarbuiten. De metaalpletterij en ijzergieterij was in het midden van de negentiende eeuw een van de belangrijkste fabriekscomplexen in Den Haag. De fabriek vervaardigde tal van gietijzeren producten, zoals bruggen, lantaarns, monumenten, ijzeren constructies die werden toegepast in overkappingen van stations en vuurtorens. Ook voor gasfabrieken ging Enthoven onderdelen leveren.

In 1891 werd de naam van de onderneming gewijzigd in N.V. Pletterij, voorheen L.I. Enthoven & Co. Het bedrijf verhuisde in 1905 naar Delft en werd in 1966 opgenomen in het Nederhorstconcern, dat in 1975 ten onder ging.

De firma Enthoven & Co. heeft in 1856 de vuurtoren van Renesse gebouwd, de eerste gietijzeren vuurtoren in Nederland. De tweede die Enthoven vervaardigde was het hoge licht van Nieuwe Sluis. Daarnaast tekende deze ijzergieter voor de bouw van de open-gewerkte vuurtoren van Den Oever, het havenlicht van Vlissingen en enkele inmiddels verdwenen gietijzeren kapen en kleine lichtopstanden. Voor Nederlands-Indië fabriceerde Enthoven maar liefst zes gietijzeren vuurtorens.

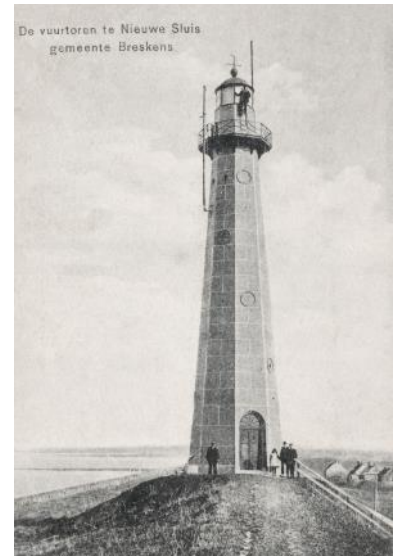
- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

Het hoge licht van Nieuwe Sluis is de oudste nog bestaande gietijzeren vuurtoren in Nederland. In die tijd werden gietijzeren torens nog opgebouwd uit platte segmenten, waardoor de torens hoekig van vorm werden. Voor platte segmenten was het makkelijker om houten gietmallen te maken dan voor gebogen segmenten. Het duurde dus even voordat men de giettechniek voor ronde vuurtorens in de vingers had. De eerste ronde gietijzeren vuurtoren, het lage licht van Westkapelle, is in de periode 1875-1876 gebouwd. De andere veelhoekige gietijzeren vuurtorens die er thans nog zijn in Nederland zijn Scheveningen (1875) en Huisduinen (1877-1878).

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De vuurtoren had in eerste instantie een achthoekig lichthuis met een vast wit licht. De optiek, een trommeloptiek van de vierde grootte, werd geleverd door de firma Chance Brothers uit Birmingham. In 1906 kreeg de vuurtoren een bliksemlicht: een bundeloptiek van de vierde grootte, geleverd door de firma Barbier, Bénard & Turenne uit Parijs. Het toonde elke 5 seconden een korte witte schittering. De lichtbron was een petroleumgloeilicht. Omdat de ruimte in het lichthuis te klein was voor het plaatsen van de draaitafel en het uurwerk voor het bliksemlicht, werd de toren aangepast. Het oorspronkelijke lichthuis werd geheel dicht gemaakt en de koepel werd verwijderd. Bovenop deze constructie kwam een nieuw rond lichthuis. De toren werd daarmee een stukje hoger.

Het plaatsen van het bliksemlicht was onderdeel van een omvangrijke verbetering van de Nederlandse kustverlichting. Begin twintigste eeuw hadden de meeste vuurtorens



De vuurtoren omstreeks 1910, met verhoogde kuip en nieuw lichthuis.



De vuurtoren omstreeks 1913.



De vuurtoren omstreeks 1929. Hij was toen nog geel met een grijs lichthuis.

langs onze kust nog een vast licht. De lichtintensiteit daarvan liet te wensen over en er kwamen ook veel klachten over de herkenbaarheid van de lichten. De snel opkomende stoomvaart stelde hoge eisen aan de kustverlichting. Daarom werden de optieken op diverse vuurtorens langs de Nederlandse kust vervangen door bliksemlichten: op een kwikbad snel ronddraaiende Fresneloptieken die korte lichtflitsen – schitteringen – produceerden. Het bliksemlicht van Breskens werd op 8 november 1906 voor het eerst ontstoken, eerder dan de bliksemlichten van de Brandaris (1 maart 1907) en de vuurtoren van Westkapelle (15 april 1907). Deze laatste twee hadden, met elektrische booglampen als lichtbron, wel een veel krachtiger licht. Later kregen ook diverse andere Nederlandse vuurtorens bliksemlichten.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de optiek van de vuurtoren van Breskens vernield. Pas eind 1950 kreeg de toren een nieuwe optiek: een vastlichtoptiek van de vierde grootte (375 mm), die werd geleverd door Barbier, Bénard & Turenne uit Parijs. De optiek kreeg in eerste instantie een gloeilamp als lichtbron, later een halogeenlampje van 250 watt. Dit licht is op 6 januari 1951 voor het eerst ontstoken. Er waren toen rode sectoren toegevoegd. In 1955 kwamen daar ook groene sectoren bij. Het lichtkarakter was vanaf dat moment OcWRG10s: een wit licht met rode en groene sectoren, dat elke 10 seconden 3 seconden wordt verduisterd.

Op 3 oktober 2011 werd het licht van de vuurtoren gedoofd omdat het volgens de Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit geen nautisch nut meer had.

Op 29 mei 2015 werd de vuurtoren in een kleine ceremonie door de Vlaamse overheid overgedragen aan de Stichting Vuurtoren Breskens. De stichting betaalde daarvoor het symbolische bedrag van één (Belgische) euro. Op deze dag werd ook het originele licht van de vuurtoren weer ontstoken, ditmaal als 'facultatief licht'. Het laat voortaan 's nachts weer een wit licht schijnen over de Westerschelde. Het licht wordt ook vermeld op zeekaarten. De rode en groene sectoren zijn verwijderd.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De constructie van de toren is in de loop van de tijd niet veel veranderd. In 1906 is, zoals vermeld, de toren een klein beetje verhoogd en heeft een nieuw lichthuis gekregen. In 1954 werd een uitkijkpost gemaakt op de tweede verdieping. Daartoe werden onder meer enkele rechthoekige schuiframen in de buitenwand van de toren aangebracht aan de noordzijde van de toren, met uitkijk op de Westerschelde.

De vuurtoren heeft in de loop van de tijd diverse kleurenpatronen gehad. In eerste instantie was hij geel geverfd en had een grijze koepel. In 1930 kreeg hij smalle rode en witte banden en een groene koepel. In 1941 werd een groengeel camouflagepatroon aangebracht. Omstreeks 1946 werd het een toren met brede rode en witte banden en een groene koepel en in 1960 kreeg hij uiteindelijk de zwarte en witte banden die hij nu nog heeft.

periode	kleur schacht	kleur kuip / koepel	bijzonderheden	bronnen
1868-1906	geel	grijze koepel	achthoekige lantaarn	? / foto omstreeks 1900
1906-1930	geel	gele kuip / grijze koepel	sinds 1906 verhoogde achthoekige kuip met een nieuwe ronde lantaarn	Bericht aan Zeevarenden 31 okt 1906 / zwart-witfoto 1913 / lichtenlijsten 1921, 1930
1930-1941	smalle rode en witte banden	rode kuip / groene koepel		lichtenlijst 1938, zwart-witfoto 1935
1941-ca.1946	camouflagepatroon	camouflagepatroon op kuip / koepel vermoedelijk groen		?
ca.1946-1960	brede rode en witte banden	rode kuip / groene koepel	sinds 1954 uitkijkpost op tweede verdieping waarvoor rechthoekig schuiframen zijn aangebracht	lichtenlijsten 1948, 1953, 1959 / zwart-witfoto's 1951, 1953, 1958
1960-heden	brede zwarte en witte banden	zwarte kuip / witte koepel		lichtenlijsten 1961, 1963, 1977 / zwart-witfoto 1976, veel kleurenfoto's vanaf jaren tachtig.

Oorspronkelijk stond de vuurtoren bovenop de zeedijk maar toen de dijk in de jaren zeventig van de twintigste eeuw op Deltahoogte werd gebracht kwam hij aan zeezijde halverwege het dijklichaam te staan.



De vuurtoren kreeg in 1930 rode en witte banden en een groene koepel.



De toren had vanaf 1941 een groengeel camouflagepatroon en kreeg omstreeks 1946 brede rode en witte banden.



De vuurtoren omstreeks 1955. In de knik van de dijk staat de driedubbele lichtwachterswoning.

De oorspronkelijke ronde gietijzeren ramen met een rozetpatroon zijn omstreeks 1900 vervangen door patrijspoorten, omdat het gietijzer te corrosiegevoelig was. Bij een in 2014 uitgevoerde onderhoudsbeurt zijn metalen rozetten tegen de ruiten van de patrijspoorten geplakt, om het oorspronkelijke uiterlijk weer terug te krijgen. Het gietijzeren raam op de begane grond aan de achterzijde is nog wel origineel.

De balustrade van de omloop is in 1985 vervangen door een stalen hekwerk, dat wat vormgeving betreft sterk lijkt op het origineel.

Van het oorspronkelijke interieur is niets meer over. De Stichting Vuurtoren Breskens heeft het interieur in 2014 laten aanpassen, om de toren geschikt te maken voor het ontvangen van publiek. Op de begane grond is nu ruimte gecreëerd door een afgeschermd gedeelte weer open te breken en de kustwachtpost op de tweede verdieping is geheel gerenoveerd.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

In 1867 is bij de bocht van de dijk tussen het hoge licht en het lage licht in, aan de binnenvoet van de dijk, een driedubbele lichtwachterswoning gebouwd. Dit woongebouw is in 1979 gesloopt in verband met de dijkverhoging.

Het lage licht is er nog steeds maar staat niet meer op zijn oorspronkelijke plek. De lichtenlijn werd aan het begin van de Tweede Wereldoorlog gedoofd en het lage licht is daarna nooit meer ontstoken. Het bleef wel staan op zijn plek bovenop de dijk. In 1978 heeft de toenmalige gemeente Oostburg, waar Breskens deel van uit maakte, de lichtopstand gekocht van Domeinen en het overgebracht naar het Oranjeplein in Breskens. In 2008 is de lichtopstand op het gereconstrueerde Spuiplein geplaatst.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*

De opvallende zwart-witte vuurtoren is een beeldbepalend element langs de zuidkust van de Westerschelde en medebepalend voor de identiteit van Breskens en het landschap in dit gedeelte van Zeeuws-Vlaanderen.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*

Rijksmonument sinds 1982, nr. 31526

- *Eigenaar en beheerder:*

De Stichting Vuurtoren Breskens is eigenaar en beheerder.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*

Het licht heeft formeel geen nautische functie meer maar is als facultatief licht nog wel een herkenningspunt langs de Westerschelde.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*

De toren is toegankelijk voor publiek. In de toren wordt ruimte geboden aan Zeeuwse kunstenaars om hun werk te exposeren en daarnaast is er een permanente tentoonstelling over de geschiedenis van de vuurtoren. Zie www.vuurtorenbreskens.nl.

- *Binding met de lokale bevolking:*

De binding met de lokale bevolking is groot. Toen de vuurtoren in 2011 zijn nautische functie verloor en er stemmen opgingen om de vuurtoren af te breken, was dit voor een aantal inwoners van Breskens aanleiding om de Stichting Vuurtoren Breskens op te richten, met als doel het redden van de vuurtoren. Na drie jaar lobbyen lukte het om afspraken te maken over het onderhoud en de overdracht van de vuurtoren aan de stichting. Door sponsoring door het lokale bedrijfsleven en financiële bijdragen van veel donateurs werd het benodigde geld voor de renovatie bijeengebracht. De fondsenwerving blijft doorgaan om toekomstig onderhoud te kunnen betalen. Veel vrijwilligers zorgen voor openstelling van de vuurtoren.

- *Onderhoudstoestand:*

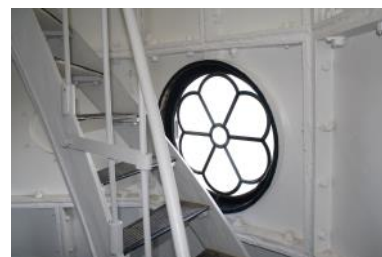
De vuurtoren is in 2014 geheel gerenoveerd en nieuw in de verf gezet, zowel aan de buitenkant als de binnenkant. De onderhoudstoestand is redelijk goed.

- *Bedreigingen:*

Geen.



De compleet gerenoveerde vuurtoren in oktober 2015.



Op de ruiten van de patrijspoorten zijn rozetten geplakt.



De vastlichtoptiek met lampenwisselaar in 2012. De groene en rode sectoren zijn in 2015 verwijderd.



De voormalige kustwachtpost.